

LAUDATO SI

Encycliek van paus Franciscus over 'ons gezamenlijk Huis', de aarde

Na 'Evangelium gaudium' uit 2013 is 'Laudato si' het tweede grote document dat paus Franciscus publiceert. Was 'Evangelium gaudium' gericht aan alle gelovigen van de Kerk over de missionaire vernieuwing, 'Laudato si' is gericht aan alle mensen op aarde en gaat over de ecologische zorgen voor het "gemeenschappelijke Huis", Moeder aarde, zoals de aardbol door de grote heilige Sint Franciscus werd genoemd in zijn beroemde Zonnelied. Op 18 juni werd deze encycliek, in totaal zes hoofdstukken met een inleiding en gedateerd op 24 mei 2015 (Hoogfeest van Pinksteren), in Rome gepubliceerd. De datum van Pinksteren, het feest van de Heilige Geest, is niet toevallig gekozen. Het verwijst naar Gods Geest die over de oervloed ging aan het begin van de schepping (Gen. 1.1).

De paus begint de encycliek met een citaat uit dit Zonnelied over 'onze zuster, Moeder aarde', en dat de aarde pijn lijdt en schreeuwt door de wijze waarop wij handelen en de natuurlijke hulpbronnen van de aarde gebruiken en misbruiken (2). En die aarde is het gemeenschappelijke Huis van alle mensen, van alle rassen en talen. Daarom richt de paus zich in deze encycliek tot de hele wereld. Vervolgens verwijst paus Franciscus naar al zijn directe voorgangers, van de heilige paus Johannes XXIII tot aan Benedictus XVI, en hun zorgen om de schepping. Verder besteedt hij enkele paragrafen aan de inzet van de huidige Oecumenisch Patriarch Bartholomeus voor het milieu en zijn zorgen om het klimaat en de aarde. De Patriarch noemde het misbruik van de natuur en de natuurlijke hulpbronnen al een zonde tegen God en zijn schepping (8). Uiteraard staat de paus ook stil bij het leven van Sint Franciscus, die hij de heilige bij uitstek noemt die zich inzette voor de zwakkeren, de armen, en voor de gehele schepping. Als patroon van de ecologie is hij buiten de Kerk geliefd (10). Daarom roept deze paus ook iedereen op om gezamenlijk te zoeken naar een meer duurzame wereld en een meer duurzamer gebruik van de aarde (13). In dit verband betreurt hij dat in het verleden pogingen hiertoe niet zijn gelukt of gedeeltelijk mislukten.

De aarde warmt op

Warmt de aarde nu op door menselijk toedoen? Klimaatsceptici claimen dat de opwarming van de aarde niet veroorzaakt wordt door menselijk handelen. Paus Franciscus verwerpt deze visie: "Een zeer sterke wetenschappelijke consensus geeft aan dat we thans getuige zijn van een versturende opwarming van het klimaatsysteem. In de afgelopen decennia is deze opwarming vergezeld gegaan met een constante stijging van de zeespiegel en, zo lijkt het, door een toename van extreme weersomstandigheden. Overigens kan er geen wetenschappelijk vastgestelde oorzaak aan elk van de afzonderlijke fenomenen worden toegeschreven. De mensheid wordt opgeroepen te erkennen dat er een noodzaak bestaat om veranderingen in leefstijl, productie en consumptie aan te brengen, waarmee men deze opwarming of tenminste de menselijke oorzaken die haar voortbrengen of verergeren, kan bestrijden" (23). De mens kan zijn verantwoordelijkheid niet wegwuiven als het gaat om kwesties als de 'plastic soep' in de oceanen, de afname

van de biodiversiteit (o.a. de uitsterving van dieren) of de verstening van de wereld door de uitbreiding van de steden. Voor paus Franciscus staat één ding als een paal boven water: vervuiling, afval en de wegwerpcultuur, alsmede de overmatige productie en consumptie (van onder meer de fossiele brandstoffen) zijn niet alleen schadelijk voor de aarde, maar ook voor de (aller)armsten van de wereld. Ook zij, of: juist zij, zijn hier slachtoffer van. In dit verband maakt de paus toch verwijten naar de politieke, economische en sociale leiders in de wereld: we missen leiders die in staat zijn om nieuwe wegen in te slaan en de behoeften van de mensheid van vandaag te verzorgen met een zorg van alle mensen (53). Daarbij is de paus extra kritisch richting de (internationale) politiek en politici, die naar zijn mening kansen (hebben) laten liggen (54 e.v.).

Schepping

Omdat de paus zich richt aan alle mensen, geeft hij in de encycliek uitgebreid aandacht aan de (joods-)christelijke zienswijze op de schepping en de natuur (hoofdstuk 2). Daarbij geeft hij duidelijk aan dat van christenen extra inzet jegens natuurbehoud en milieubescherming verwacht wordt (64). God, de Schepper van hemel en aarde, heeft de mens, aldus Genesis 1 en 2, de opdracht gegeven over de schepping te waken. De mens mag deze gebruiken, maar daar blijft het dan ook bij. Nu is de mens bezig deze te misbruiken. Sint Franciscus ziet de elementen in de wereld om hem heen (incl. de hemel met de zon en de maan) als deel van zijn familie en noemt ze broeder en zuster in zijn zonneliied. Met dit respect, zo roept de paus ons op, zouden ook wij meer naar de schepping, de hemel en de aarde om ons heen, moeten kijken. De mens met zijn kennis en vernuft zou zich meer voor de delicate balans van de natuur (flora en fauna) moeten inzetten (68). De paus legt daarbij ook uit dat het tiranniek menselijk handelen geen Bijbels fundament heeft (68).

Als de schepping goed is, aldus Genesis 1, waarom handelt de mens zoals hij doet met de wereld om zich heen? De mensheid heeft de laatste eeuw(en) een grote en ongelooflijke technologische vooruitgang gekend. Het heeft het menselijk welzijn vergroot en veel welvaart gebracht. Maar wat is de schaduwkant van deze ontwikkelingen, vraagt de paus zich af. De mensheid is zo van de techniek afhankelijk geworden (zeg gerust verslaafd, we kunnen niet meer zonder) dat deze dominantie ten koste gaat van het milieu en van de (aller)armsten (109).

Naar een betere toekomst

Het hart van wat de paus in zijn encycliek voorstelt is een integrale ecologie als een nieuwe weg naar rechtvaardigheid voor de mens en de schepping. Dat is een ecologie, die onze unieke plaats respecteert als menselijke wezens in deze wereld en onze relatie tot onze omgeving (15), d.w.z. dat wij de natuur niet beschouwen als iets dat losstaat van onszelf of als slechts een omgeving waarin we leven (139). Om dit te bereiken roept de paus (in hoofdstuk 5) de wereldorde, internationale organisaties e.d. op om zich hiervoor in te zetten. Vaak ontbrak de politieke wil om tot overeenstemming te komen. De paus hekelt dit en wil iedereen stimuleren zich voor de goede zaak in te zetten (166). Verder vraagt hij van iedere mens meer inzet: Een levensstijl die voortkomt uit een obsessief consumentisme, vooral bij mensen die het zich kunnen veroorloven in dit gedrag te volharden, kan alleen maar leiden

tot geweld en wederzijdse vernietiging (204).

Een andere levensstijl is geboden, aldus Franciscus: Soberheid als levenskeuze is bevrijdend (223). Zou de mens dat kunnen? De paus heeft er alle vertrouwen in: "Toch is niet alles verloren. Hoewel de mens tot het ergste in staat is, is hij ook in staat om boven zichzelf uit te stijgen en wederom te kiezen voor het goede, een nieuwe start te maken, ondanks zijn mentale en sociale conditionering (205)".

Daarom dienen alle christelijke gemeenschappen een belangrijke rol te spelen bij de ecologische opvoeding (214). Hij verwacht van hen een voortrekkersrol. De paus is zich ervan bewust dat er christenen zijn die het milieuvraagstuk bagatelliseren en niet van plan zijn hun gewoontes te veranderen, niet bereid zijn tot een ecologische ommekeer (217). "Toch is dat belangrijk, want deze ecologische bekering komt voort uit de ontmoeting met Jezus Christus. En het in praktijk brengen van de roeping tot het beschermen van Gods werk, behoort wezenlijk tot een deugdzaam leven; het is niet facultatief of een secundair aspect van de christelijke ervaring" (217).

drs. Eric van Teijlingen
priester Bisdom Haarlem-Amsterdam

*artikel is verschenen in
bisdomblad "Samen Kerk"
juli 2015 – Nr. 6*